

ДО КОНСТИТУЦИОННИЯ СЪД
НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Правно мнение
от Даниела Доковска
по конституционно дело № 15/2024 г.
(по което е присъединено и
конституционно дело № 16/2024 г.)

УВАЖАЕМИ ГОСПОЖИ И ГОСПОДА КОНСТИТУЦИОННИ СЪДИИ,

С определение от 4 юни 2024 г. по к. д. № 15/2024 г. Конституционният съд е допуснал за разглеждане по същество искането на Общото събрание на Наказателната колегия на Върховния касационен съд за установяване на противоконституционност на чл. 280, ал. 5, чл. 281, ал. 4, чл. 343, ал. 5 и чл. 343б, ал. 5 от Наказателния кодекс – НК (обн., ДВ, бр. 26/1968 г., последно изм. ДВ, бр. 42/2024 г.).

С определение от 10 октомври 2024 г. по к. д. № 16/2024 г. Конституционният съд е допуснал за разглеждане по същество искането на Втори наказателен състав на Районния съд – Свиленград за установяване на противоконституционност на чл. 343б, ал. 5 от Наказателния кодекс – НК (обн., ДВ, бр. 26 от 2 април 1968 г., посл. изм. ДВ, бр. 42 от 14 май 2024 г.), като е присъединил к. д. № 16/2024 г. към к. д. № 15/2024 г. за съвместно разглеждане и решаване.

На основание чл. 20а, ал. 3 от ПОДКС съм поканена да дам писмено правно мнение по предмета на делото. Предвид на предоставената ми възможност изразявам следното мнение по съществото на делото.

I. Относно разпоредбата на чл. 280, ал. 5 НК

Оспорената ал. 5 на чл. 280 НК препраща към ал. 2, т. 5 на същия член, като предвижда, че в случаите по ал. 2, т. 5 превозното средство се отнема в полза на държавата, ако е собственост на дееца, или се налага глоба в размер на пазарната стойност на превозното средство в лева, когато не е негова собственост.

Алинея 2, т. 5 на чл. 280 НК обаче не съдържа изпълнително деяние, за извършването на което да е използвано превозно средство. Такова изпълнително деяние е очертано в ал. 4 на чл. 280 НК, но препращането по чл. 280, ал. 5 НК не се отнася за тази разпоредба.

Обстоятелството, че разпоредбата на чл. 280, ал. 5 НК се изчерпва с препращане към неприложима правна норма, означава, че чл. 280, ал. 5 НК е лишен от нормативно съдържание и съответно също е неприложим.

Налице е „нетърпимо противоречие между законовите разпоредби, с което се нарушава конституционният принцип на правовата държава“ – по смисъла на Решение № 1/27.01.2005 по к. д. № 8/2004 г.

Тук следва да се посочи също Решение № 13/27.12.2022 г. по к. д. № 8/2022 г., в което Конституционният съд изрично е постановил, че „като проявление на правовата държава (чл. 4, ал. 1 от Конституцията) принципът на законност... задължава законодателя да установи предпоставките за налагане на наказателна отговорност толкова конкретно, че приложното поле и обхватът на престъпния състав... да произтичат от текста на нормата“.

Основателно вносителите се позовават и на Решение № 5/2014 г. по к. д. № 2/2014 г., според което предписанията на наказателния материален закон следва да са „ясни, предвидими и достъпни“.

С оглед на изложените съображения считам, че разпоредбата на чл. 285, ал. 5 НК противоречи на чл. 4, ал. 1 от Конституцията.

II. Относно разпоредбите по чл. 281, ал. 4 НК, чл. 343, ал. 5 НК и чл. 343б, ал. 5 НК

Споделям изложените от вносителите доводи и бих добавила някои съображения, като за яснота си позволявам да преповторя нормите, които са предмет на конституционна проверка.

= Чл. 281, ал. 4 НК

„В случаите по ал. 2, т. 1 превозното средство се отнема в полза на държавата, ако е собственост на дееца, или се налага глоба в размер на пазарната стойност на превозното средство в лева, когато не е негова собственост.

= Чл. 343, ал. 5 НК

„В случаите по ал. 3 и 4 съдът може да отнеме в полза на държавата въздухоплавателното средство, моторното превозно средство, плавателния съд или специалната машина, което е послужило за извършване на престъплението и е собственост на дееца, а когато деецът не е собственик – да присъди равностойността му.

= Чл. 343б, ал. 5 НК

„В случаите по ал. 1 – 4 съдът отнема в полза на държавата моторното превозно средство, послужило за извършване на престъплението и е собственост на дееца, а когато деецът не е собственик – да присъди равностойността му.

От цитираните разпоредби е видно, че когато моторното превозно средство е собственост на дееца, то се отнема в полза на държавата (като средство, послужило за извършване на престъплението – чл. 53 НК), а когато то не е собственост на дееца, неговата равностойност се присъжда в полза на държавата (под формата на наказание – глоба). **Размерът на наказанието (глобата) е абсолютно определен** – в зависимост от стойността на чуждото моторно превозно (колкото по-скъпо е то, толкова по-тежко е наказанието на дееца). Това накърнява конституционния принцип на равенство на гражданите пред закона, тъй като предвидената в закона санкция зависи от случайни фактори – фактори, които по същество не са свързани с изпълнителното деяние. Противно на правната теория във визираните хипотези тежестта на наказанието зависи не от обществената опасност на деянието, а от стойността на моторното превозно средство, което при това не е собственост на дееца (предоставено за ползване, неправомерно отнето и т.н.)

При това се касае до санкция **с абсолютно определен размер** – глобата не може да бъде намалена от съда независимо от наличието на множество смекчаващи или изключителни обстоятелства. Начинът, по който законът определя размера на глобата, я поставя в зависимост от стойността на шофираното чуждо моторно превозно средство – колкото то е по-скъпо, толкова по-тежко е наказанието на дееца.

В наказателноправната наука не се спори, че санкцията отразява идеята на законодателя за обществената опасност на едно или друго престъпление – колкото по-висока е обществената опасност на деянието, толкова по-тежко е предвиденото в закона наказание за съответното престъпление. В конкретния случай, ако се изходи от този постулат, се стига до извод, че, според законодателя, колкото по-скъпо е моторното превозно средство, което деецът е шофирал (макар то да не е негова собственост), толкова по-висока е обществената опасност на извършеното от него престъпление. Идеята обществената опасност на престъплението да се „изчислява“ чрез стойността на шофирания (в пияно състояние) автомобил противоречи на обикновената логика, а следователно – и на правото.

Мисля, че санкциите с абсолютно определен размер противоречат на Конституцията, като се вземе предвид, че принципът за справедливост е заложен в нейния Преамбюл.

Санкциите с абсолютен размер противоречат и на чл. 52 на Хартата за основните права на ЕС (ХОПЕС), който провъзгласява, че „всяко ограничаване на упражняването на правата и свободите, признати от настоящата Харта, трябва да бъде предвидено в закон и да зачита основното съдържание на същите права и свободи. При спазване на принципа на пропорционалност ограничения могат да бъдат налагани, само ако са необходими и ако действително отговарят на признати от Съюза цели от общ интерес или на необходимостта да се защитят правата и свободите на други хора“.

Абсолютно определената в закона санкция противоречи по недопустим начин на основни принципи и разпоредби на Наказателния кодекс, което поражда конституционно нетърпим хаос в тази кодификация, както и в Наказателно-процесуалния кодекс.

Нормативната уредба поставя на ясна основа **начина, по който се определя наказанието, предвидено в Наказателния кодекс.**

= Съгласно чл. 54 НК:

(1) Съдът определя наказанието в пределите, предвидени от закона за извършеното престъпление, като се ръководи от разпоредбите на общата част на този кодекс и взема предвид:

степената на обществената опасност на деянието и дееца;
подбудите за извършване на деянието и другите смекчаващи и отегчаващи
вината обстоятелства.

(2) Смекчаващите отговорността обстоятелства обуславят налагането на по-леко
наказание, а отегчаващите – на по-тежко наказание.

= Съгласно чл. 55 НК:

(1) При изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства, когато и
най-лекото, предвидено в закона наказание, се окаже несъразмерно тежко, съдът:

1. определя наказанието под най-ниския предел... и т. н.

(2) В случаите на точка 1 на предходната алинея, когато наказанието е глоба,
съдът може да слезе под най-ниския предел най-много с една втора.

(3) В тези случаи съдът може да не наложи по-лекото наказание, което законът
предвижда наред с наказанието лишаване от свобода.

= Съгласно чл. 47, ал. 1 НК глобата се съобразява с имотното състояние, с
доходите и семейните задължения на дееца, като при определяне на нейния размер се
прилагат и разпоредбите на глава V (чл. 54 – 59 НК). Тя не може да бъде по-малка от
100 лв.

= В случая си заслужава да бъде обмислен и фактът, че в атакуваните норми
размерът на наказанието се определя не от закона, а чрез процесуално-следствено
действие – експертиза на оценката на автомобила. **По същество това наказание няма
определен в закона размер.**

В правната теория не е спорно, че „в общата част на НК, наред с нормите
относно наказателния закон, престъплението и субекта на престъплението, се съдържа
и цяла система от правила относно *наказанието въобще* – неговите цели, видове,
определяне, погасяване и т.н. (Ненов, Ив. Наказателно право, Обща част. С.: Наука и
изкуство, 1963, с. 433). *Наложеното от съда* в отделните случаи наказание трябва да
бъде съобразено... с тежестта на *конкретното* престъпление и *личността* на дееца.
Тази *индивидуализация на наказанието* представлява не само важно начало при
определяне на наказанието, но и негова същностна особеност (Ненов, Ив. Цит. съч., с.
439).

„За постигане целите, които се поставят на наказанието въобще, всяка държава използва различни по вид мерки, които в тяхната съвкупност дават нейната обществено-историческа обусловена „система на наказанията“... Тази система се определя от необходимостта чрез различни по съдържание и тежест наказателни мерки да се създадат предпоставки за *нюансирано въздействие* върху субектите на престъплението и неустойчивите членове на обществото, като по този начин се направи възможно постигането при своеобразните особености на отделните случаи на сложната принудително-възпитателна (специална) и общо превантивна цел на наказанието“ (Ненов, Ив. Цит. съч., с. 445).

„Глобата се налага съответно с *имотното състояние на дееца* – при което само може да се постигне *еднаквост* в тежестта на санкцията за еднакво тежки прояви на субекти с *различни* имуществени възможности. Това обаче налага съдът да разполага със съответни данни по делото, изхождайки от които по-нататък ще определи точния размер на глобата в установените с нормата на особената част рамки“ (Ненов, Ив. Цит. съч., с. 459).

„Целесъобразността на наказанието по необходимост предполага и неговата справедливост (с. 11). ... Анализирайки обстоятелствата, при които е извършено престъплението, съдилищата винаги обръщат внимание на онези от тях, които, макар и да нямат непосредствено отношение към обществената опасност на деянието и дееца, към степента на вината, имат значение за определянето на едно хуманно наказание. В съдебната практика например се отдава голямо значение на такива смекчаващи обстоятелства, като семейното положение, наличието на малки деца, лошото здравословно състояние на дееца и близките му и пр., макар и те в много случаи да нямат непосредствено отношение към степента на обществената опасност (на деянието и дееца) и на вината“ (Лютов, К. Към въпроса за определяне на наказанието С.: БАН, 1960, с. 14).

„Не е възможно да се изучава отражението на принципа за справедливостта върху определяне на наказанията във и независимо от индивидуализацията на последното. Съдът осъществява принципите на справедливостта, хуманността и пр. именно чрез съобразяване на наказанието с разпоредбите на общата и особената част на НК и с индивидуалните особености на случая“ (Лютов, К. Цит. съч., с. 16).

„При абсолютно определените санкции... съдът, щом е квалифицирал деянието по съответния член на НК, няма право на избор, а е длъжен да приложи онова наказание (по вид и размер), което е установено там“ (Лютов, К. Цит. съч., с. 25).

„Законодателната преценка се отнася не до съответствие на наказанието с конкретното престъпление, а до съответствие между наказанието и даден вид престъпна дейност, разгледана в по-голяма или по-малка степен откъснато от конкретните обстоятелства, място и време. И именно защото законодателят не преценява и няма възможност да преценява конкретното престъпление с оглед на неговите обективни и субективни особености, място и време, той не определя и няма възможност да определи индивидуалното наказание. Напротив, изхождайки от стремежа за най-последователно провеждане на принципа за съответствие между престъплението и наказанието, законодателят обикновено установява само едно относително определено наказание, границите на което варират съобразно неговата преценка за границите, в които може да варира тежестта на описаното в диспозицията (видово определено) престъпление. Наред с това законодателят в разпоредбите на общата част на НК изрично установява правото и задължението на съда да доведе докрай, да конкретизира във всеки отделен случай с оглед на конкретните условия преценката за наказанието, което най-пълно съответствува на извършеното престъпление“ (Лютов, К. Цит. съч., с. 32).

„Процесът на индивидуализация на наказанието от съда обхваща два основни момента: п ъ р в о, правилна и всестранна оценка на установените по делото обстоятелства и, в т о р о, решаване на въпроса за размера на наказанието, което при тези обстоятелства трябва да бъде наложено с оглед на принципите на целесъобразността, справедливостта и хуманността“ (Лютов, К. Цит. съч., с. 36).

„Същността на индивидуализацията се заключава в конкретизиране на установеното в санкцията на съответната норма на особената част наказание и привеждането му съответствие с индивидуалните особености на отделно извършеното престъпление... Законодателят излиза от преценка за приблизителните граници, в които може да варира обществената опасност и на вината при дадения вид престъпна дейност, а съдът – от преценка за конкретната степен на обществена опасност и вина при отделното престъпление“ (Лютов, К. Цит. съч., 46).

= При това следва да се има предвид, че абсолютно определената санкция лишава наказателния съд от основната му правораздавателна функция – да въздаде справедливост чрез индивидуализация на наказанието. Считам, че наказание, което не подлежи на индивидуализация, подравя конституционния

принцип на правовата държава, защото противоречи на принципите за справедливост и пропорционалност.

„Принципът на индивидуализацията означава, че съдът съобразява наказанието с тежестта на деянието и личността на дееца. По-конкретно съдът трябва да вземе от обективна страна – обществената опасност на деянието, а от субективна страна – моралната укоримост на деянието (вината, подбудите, целта и т.н.), а също и другите смекчаващи или отегчаващи отговорността обстоятелства. Освен това съдът трябва да вземе предвид и обществената опасност на личността на дееца“ (Филчев, Н. Лекции по наказателно право, С.: Изток Запад, 2015, с. 65).

Несъмнено справедливостта на наказанието е в неговата индивидуализация. **Абсолютно определените санкции означават, че наказанието подлежи на индивидуализация само в случаите, в които съдът установи наличието на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства. В случай че такива не се установят, наказанието не подлежи на индивидуализация.**

Впрочем още през 1972 г. проф. К. Лютов изтъква, че с новия Наказателен кодекс от 1968 г. е постигнато „премахване (с изключение на два случая – чл. 397, ал. 11 и чл. 400) на абсолютно определените и на прекалено тесните санкции, за да се даде възможност за индивидуализация на наказанието, без да се прибегва изкуствено до позоваване на изключителни или многобройни смекчаващи обстоятелства“ (Лютов, К. Нови положения относно наказанията в НК на НРБ, С: Издателство на БАН, 1972, 82, 95).

= Съдът не може да индивидуализира наказанието дори в случаите, когато то е явно несправедливо – **въпреки изискването на чл. 348, ал. 1, т. 3 НПК. Това подравя и принципите на друга кодификация – Наказателно-процесуалния кодекс.**

Изискването за индивидуализация на наказанието (чл. 54 – 59 НК) е залегнало в постоянната практика на Върховния съд и Върховния касационен съд.

Ще цитирам само две решения на Върховния касационен съд, които почиват на залегналия в Конституцията принцип на правовата държава.

Р. № 2/18.03.2021 г. по н. д. № 687/2020 г., III н. о.

„Принципно абстрактната обществена опасност на деянието е намерила своя законодателен израз при определянето на съответната санкция за конкретното

престъпление. При осъществяването на цялостната дейност по индивидуализацията на наказанието се отчита не общата обществена опасност на престъпленията от определен вид, а специфичната обществена опасност на конкретното деяние и на конкретния деец.

При разрешаването на въпроса за наказанието съдът е длъжен да постигне баланс между посочените в чл. 36 НК цели – поправянето и превъзпитанието на осъдения и общопревантивната функция на наказанието. Надценяването на значението на генералната превенция винаги би довело до неоправдана репресия спрямо конкретния подсъдим, което би било явно несправедливо. Общопревантивното действие на наказанието се осигурява единствено посредством справедливостта му.“

Р. № 193/10.10.2016 г. по н. д. № 614/2016 г., III н. о.

„Правилната индивидуализация на наказанието изисква „съблюдаване на принципа за целесъобразност, справедливост и хуманност при отмерване на наказанието по вид, размер и начин на изтърпяване“. Случаите на „неточно преценяване на отегчаващите и смекчаващите обстоятелства, предпоставило избор на санкция, която е в границите на закона, но не съответства на предписаните в чл. 36 НК цели, се обхващат от касационното основание „явна несправедливост на наложеното наказание“.

Впрочем в едно от последните съчинения, посветени на справедливостта в наказателното право, също се сочи: „Най-трудно пречупване на наказанието през призмата на принципа за справедливост се осъществява при абсолютно определените санкции. При този вид санкции наказанието е точно фиксирано от закона и така се изключва възможността за свободна преценка на неговата справедливост от страна на съда“ (Георгиева, Н. Предвидимост на наказанието през призмата на принципа за справедливост в наказателното право. В.: Научни четения на тема „Предвидимост на правото“. Сборник доклади, С.: УИ „Св. Климент Охридски“, 2023, с. 233).

Специално искам да подчертая, че акцентирам не върху несъответствието на атакуваните норми с други норми от действащите закони, а изтъквам **породения хаос в законодателството и игнорирането на базисни принципи на правораздаването, което принципно противоречи на предвидения в Конституцията принцип на правовата държава, залегнал в нейния преамбюл. Принципът на** законоустановеност на престъпленията и наказанията е елемент на правовата държава по смисъла на Конституцията. Чрез законоустановеността на престъпленията и

наказанията, които се налагат за тях, Наказателният кодекс гарантира равенството на гражданите пред закона и справедливостта. Абсолютно определените санкции противоречат и на принципа на пропорционалност по смисъла на чл. 52 ХОПЕС.

С оглед на гореизложените накратко съображения считам, че атакуваните норми са противоконституционни.

С уважение:

Д. Доковска